

'...ואפס, שאלתי ודרשתי מיהודים וארמאים נשים ואנשים רבים, אם ראו מימיהם פרה חולבת שלא ילדה כבר, ולא שמעתי אחד מהם שראה זה מעולם, אך בעזים שמעתי ממקצתם שלפעמים הן חולבות ה' או ד' שבועות לפני הלידה. ואם כן, אפילו אי אשכחן פרה אחד מאלף – הוי מיעוטא דלא שכיחא, ומיעוטא דמיעוטא לא אמרינן ביה 'סמוך' (מיעוטא לחוקה) כדאיתא... ואע"ג דתלמוד לא חשיב הך ד'אין חולבת אלא אם כן יולדת' אלא דווקא רובא, ולא רובא דרובא, כמו שהוא בבהמות שלנו – יש לומר דבהמות שלהם היו משונות מבהמות שלנו, ובכי האי גוונא איתא... אמנם אין נראה להתיר מהאי טעמא לחודא כלל, לסמוך על חקירותינו שהוא נגד קבלת התלמוד, ולומר שנשתנה בזמנינו. וגם הגאונים שכתבו לאיסור ולהיתר מזה, היינו צריכים לומר שלא כתבו דבריהם לזמנינו ולארצות שאנו יושבים בהן, ומור"ם כתב דהמנהג הוא להחמיר בסתמא. רצה לומר: מנהג ארצותינו...'

מכל מקום הדברים נראין שאין בדעת הנכרי להערים כל כך לדבר בחידות, וסגי בהאי סברא לצרף בהא דלעיל דאין בהמה שלנו חולבת א"כ יולדת, וכן כל כי האי גוונא. עד כאן מדברי תה"ד. 'מי יבא אחרי דברי מהרי"א ז"ל אשר ממנו יצא הוראה זו לישראל – שאין לסמוך על אומדנות אלו שבודאי ילדה (– המדובר על בהמה בת חמש או בת שבע שנים) אם לא בהוכחה אחרת כמו 'מסיח לפי תומו' או צירוף אחר. וחלילה להקל...'. (שו"ת משיב דבר ח"ב סב. וע"ש סג.) נתונים מעורכנים במציאות של ימינו, של חלב בבהמות שלא הבכירו – ע' בחוברת 'הליכות שדה' גליון 104 (טבת תשנ"ז) במאמרו של ד"ר אריה שור, עמ' 51.

דף כא

'מאי איכא בין תנא קמא לר' שמעון...'. לפירוש רש"י מדובר שטינפה ביום אחרון של ששה חדשים, וסובר תנא קמא שאי אפשר לה שתלד אלא ביום האחרון של השנה. ור' שמעון אמר, יכולה היא שתלד בתוך השנה, כלומר להקדים לילד קודם היום האחרון, אם משום שמקבלת זכר לפני שיעברו שלשים יום מן הטינוף ודלא כזעירי, אם משום שחדשי העיבור אינם שלמים אלא יולדת למקוטעים, או שמקצת היום ככולו.

או גם יש לפרש לפי דרך זו: טינפו הבנות בתחילת חדש שביעי, ואעפ"כ מצטרפים כולן למעשר – בשנה מעוברת. ולר' שמעון אפשר לעשר אף תוך שנה פשוטה.

וקשה על פירוש זה שאין רמז בברייתא שטינפה בסוף ששה. וגם מלשון הברייתא אין משמע ש'תוך שנתה' שאמר ר' שמעון מוסיף על דברי תנא קמא. ועוד יש דוחק לשוני, שהלשון 'חוזרת ויולדת תוך שנתה' אין משמעו כאותה לשון שבגמרא לעיל (כמוש"כ רש"י בד"ה לימא).

עוד יש פירוש אחר שר"ש וחכמים נחלקו אם אפשר לזקנה לחזור ולילד בתוך שנתה משנולדה; לר"ש אפשרי הדבר, דלית ליה דזעירי או משאר הטעמים הנזכרים, ולכן לר"ש אין צריך שילדו הבנות שלש שלש אלא די בשתיים שתיים, והרי מצטרפת האם עם בנותיה ונכדותיה להיות עשר. ולתנא קמא אי אפשר הדבר, ולכן מצריך שילדו הבנות שלש שלש (עפ"י רש"י ותוס' כאן. וע' בהרחבה בחזו"א כ, א ב).

(ע"ב) 'מה בכור קדוש לפני זמנו... נילף מקדשים'. מפשטות לשון רש"י (כאן וביומא סו. ד"ה הא), וכן מדברי התוס' (כאן ובבבחים יב.) נראה שגם בדיעבד, המקדיש מחוסר זמן – לא חלה עליו קדושה.

ואולם בתוס' בתמורה (יט: ד"ה אף), ובזבחים (קיד: ד"ה היתר) כתבו שבדיעבד חל אלא שאסור להקדישו. וכן יש מדייקים מלשון הרמב"ם (איסורי מזבח ג,ב. עפ"י יד דוד). וכך הוכיח בחזון איש (פרה ג,ד) ונקט כן לעיקר, וכתב לדחוק בלשון התוס' שלפנינו.

(וע' גם בית ישי ס' קל הערה ג; שבט הלוי ח"ה קונטרס הקדשים ח,ב; חזון דעה יומא סג: ע"ע ב'חדושי הגרי"ז' כאן. בין השאר העיר לשיטת התוס' בתמורה, כיצד למדו מבכור לענין איסור הקדש והלא אין שייך בו איסור להקדיש כי קדושת הבכור חלה מאליה. וכן הקשה בחזו"א (פרה ג,ד), ע"ש במה שצידד. ואולי יתכן שהלימוד הוא מכך שמצוה להקדישו [וי"א שיש בו ממש חלות קדושה הבאה ע"י פיו. ע' במובא בנדרים יג ולהלן נ.], ופשוט לגמרא שכיון שהוא קדוש מרחם, ודאי אפשר להקדישו מיד כיון שגם לפני שהקדיש היה קדוש. ומהקדשת הבכור שהיא תוך שמונה, למדנו להקדשת מעשר. ואעפ"י שבבכור יש טעם להתר הקדשתו – שהרי קדוש מרחם, מ"מ ילפינן מעשר מבכור בבנין אב או למסקנא מגורה-שזה.

שו"ר בחדושי הרש"ש (בערכין כט) שכתב שנראה שאין להקדיש בכור פחות מבן שמונה, שהרי כתוב בו 'שבעת ימים... וביום השמיני תתנו לי' כבשאר זבחים. ולע"ד אין נראה כן שהרי ודאי לא גרע ממעשר שמתקדש אף לכתחילה תוך ח' לר' שמעון, ואף חכמים אינם חולקים אלא במעשר ולא בבכור.

'היכי דמי טיגוף... כדאמרי רעותא: דצלתא – אצר חיותא' – כמו שאומרים הרועים: המטנפת / המסרתה, (היא זו ש)נעצר חיותה, שהעובר שברחמה מת ונימוק, ולכך מוציאה טיגוף.

'אמר רב: בכור ודאי, דאם איתא דבכרה – אישתבוחי הוה מישתבח ליה' – אבל בלוקח מן הנכרי, אעפ"י שמשתבח בה לומר שביכרה – אינו נאמן, שלהשביח מקחו נתכוין (ועתוס').
[ומשמע בתוס' שלולא הנימוק של השבחת המקח, היה נאמן ב'מסיה לפי תומו'. והש"ך (שטו סק"ב) הביא מתרומת הדשן שאינו נאמן בדינים דאורייתא אלא רק בשבויה הקלו. אך יש לומר שלדעת התוס', כיון שמן התורה יש כאן רוב, שבהמות מתעברות ויולדות, לכך לולא טעם השבחת המקח, היה נאמן במסל"ת (עפ"י חזו"א כ,ז).

וכן יש מי שהורה למעשה שיש לסמוך על נכרי המסיה לפי תומו כשאינו חשש של השבחת מקח. ואפילו כשיש לחוש שנתכוין להשביח מקחו, כתב לסמוך על דבריו לענין התר הטלת מום על ידי נכרי, שאינו איסור תורה (עפ"י זכר יצחק נג). ואולם יש פוסקים למעשה שאין נכרי נאמן במסיה לפי תומו אפילו בדבר דרבנן, כדעת השו"ע והפרייחדש (כן פסק הגר"ע יוסף שליט"א, בשיעור – סיון תשמ"ט. עוד בענין נאמנות מסל"ת – ע' במובא בב"ק קיד).

וצריך לומר שמדובר במשנה כשהגוי משתבח שכבר ביכרה, שאם לא כן הלא יש להוכיח שאכן לא ילדה מכך שלא השתבח בה לומר שילדה (עפ"י חדושי הנצי"ב). אך יש לומר שגם כאשר לא השתבח בה אינו ודאי בכור, שהרי אפילו אם לא ביכרה באמת לא היה נמנע הגוי לשבחה בשקר ולומר שביכרה, ומכך שאינו משתבח בה, על כרחנו שלא נחית לדבר כלל ושוב אין ראייה משתיקתו (עפ"י חזו"א כ,ז).

'חררת דם'. 'חררת ה' היינו עוגה עגולה (ע' משנה שבת א,י; קדושין נט. ועוד). ועוד מצינו ש'חררה' משמשת ככינוי לדבר שהיה פרוד ונתגבש ליחידה אחת (ע' פאה ה,ח לענין ערמת שיבולים). אף כאן הכוונה לדם שקרש ונעשה כגוש (ע' בערוך ערך 'חר' ובפסקי הרי"ד).
[שמא מקור המלה הוא מן השורש 'חרר' במשמעות יובש וחום, שהחום מיבש הנזלים והופך את החומר לגוש מוצק].

'הרי זו תקבר'. אף לפי דעת התנאים (לב: וכן הלכה), שבכור בעל מום נאכל לנכרים – זה דוקא בכור שהותר על פי מומחה, שיש לו היתר אכילה לישראל, אבל בכור שאסור באכילה לישראל, אסור גם לנכרים וגם לא לבהמה, הלכך טעון קבורה (עפ"י תוס' לב: וע' ב'חדושי הגר"ז כאן).

דף כב

'אמאי תקבר? כדי לפרסמה שנפטרה מן הבכורה' – שאין הכל יודעים שחררת דם יש להחזיקה כולד. לא כן שליה שדינה להישלך לכלבים (משנה חולין ט:). – הכל יודעים שנחשבת כולד (ב"ח ועוד – יו"ד שטו, ז).

'משום ביטול ברוב נגעו בה'. המרדכי (בסוף חולין) חידש שאין תורת ביטול ברוב אלא בדבר שהיה ניכר בתחילה בפני עצמו ונתערב, אבל היה מעורב מאו ומעולם – אינו בטל. והעיר על כך מסוגיתנו, ותירץ שהולד היה ניכר בתחילה ורק אח"כ נימוח.

וע' בבאור הענין במשנה למלך (מטמאי משכב ומושב א, יד) ובספר יד דוד. ובעיקר דברי המרדכי – ע' פרי מגדים יו"ד יד בשפ"ד סק"ב; חדושי הגר"ר בענגיס ח"א לו, ד"ה אכן; עונג יום טוב לד לה; מנחת שלמה ס, ג. ע"ע במובא ביוסף דעת זבחים כו.

– אעפ"י שהולד בטל ברוב דם וגנונים לענין דיני קדושת בכור ואיסורו ולענין טומאה – אעפ"כ יש כאן שם 'לידה' לענין פטור הבא אחריו – ע"ע במובא להלן כג.

'דאמר ר' יוחנן: ראב"י ור"ש אמרו דבר אחד'. כיוצא בזה סגנונו של רבי יוחנן [ואביי] בכמה מקומות, להעמיד דברי תנאים בשיטה אחת. ע' במצוין ביוסף דעת ב"מ מז.

'של בהמה כשל ערב'. רש"י פרש 'של בהמה' – לענין טומאת מגע של העובר. ואולם מדברי הרמב"ם (בכורות ד, יג. עפ"י הלחם-משנה) נראה שמפרש לענין פטור בכורה; שאם העגיל ראשו כפיקה נחשב כולד והבא אחריו אינו בכור. אבל לענין טומאה – כתבו המפרשים – גם אם הגיע לשיעור זה, כל שלא יצא או הוציא אחד מאבריו – אינו מטמא, שהרי הוא נותר בשחיטת אמו, וקל וחומר שמועילה מחיצת אמו לטהרו מידי נבלה (כמו שלמדו בחולין ע:). וע"ע רמב"ן; חזון איש (כא, א); חדושי הנצי"ב.

[מחלוקת ר' מאיר ר' יהודה וראב"ד, ודאי אינה אמורה לענין בהמה אלא באדם [ודבר הלמד מענינו הוא – בתוספתא אהלות פ"ח, העוסקת בטומאת אהל] – שהרי לפירוש הרמב"ם אין נידון שיעור הפתיחה בבהמה לענין 'טומאה בלועה' אלא הנידון על שיעור הולד לענין בכורה, והרי ראב"ד אמר שאין צריך כלל שיעור בולד אלא בפתיחה – אלא ודאי הנידון בתוספתא לענין עובר אשה, ולטומאה].

'גוש הבא מבית הפרס ומארץ העמים...'. כצ"ל.

'מארץ העמים...'. מה שכתב רש"י (כאן ובסנהדרין יב.) שמטמא באהל – כבר תמהו המפרשים (עתוס' סנהדרין שם) הלא עפר הבא מארץ העמים לארץ ישראל אינו מטמא אלא במגע ולא באהל. ויש מי שכתב

דף כא

- כט. א. גדיה שטינפה או ילדה – תוך כמה זמן יכולה היא לילד?
 ב. היכי דמי טינוף?
 ג. בכמה זמן נשלמת יצירת הולד במעי הבהמה?
 ד. האם שייך שגדיה תצטרף עם נכדותיה למעשר-בהמה?

א. גדיה שטינפה; לדברי זעירי, אינה מקבלת זכר ומתעברת בתוך שלשים יום לטינוף. משך העיבור בבהמה דקה חמשה חדשים.

מדברי הגמרא מבואר שיתכן ואין הדבר מוסכם אצל כל התנאים, ויש סוברים שיכולה להתעבר בתוך שלשים לטינופה (כן פרשו בגמרא לפי הסבר אחד את דעת רבי שמעון. וכן את סברת רבי יהושע – לעיל כ). גם יתכן שנחלקו האם חדשי העיבור מלאים (לרש"י משמע שלשים יום. והתוס' חולקים וסוברים לפי חדשי לבנה) או מקוטעים. או אפשר שנחלקו אם מקצת היום ככולו לענין זה. ובשנה הראשונה לחייה, לר' ישמעאל (כפי הסבר האב"א' לעיל כ.), המטנפת אינה חוזרת ויולדת תוך שנתה. אבל אפשר שתלד מיד בתחילת השנה השנית לחייה.

גדיה שילדה; לברייתא דר' שמעון ומחלוקתו – אינה חוזרת ויולדת תוך שנה מאז שילדה. ולפי הפירוש האחר המובא ברש"י, יכולה לילד תוך שנה, אבל אי אפשר שתלד שנית בתוך אותה שנה שהיא עצמה נולדה.

ב. הגדרת 'טינוף' בבהמה דקה להחשב כהפלת ולד, לפטור את הבא אחריו בבכורה; לרב (כצ"ל), הוא פליטת סירחון המעיד על ולד שנימוק ברחם. ושמואל אמר: פליטת (אבעבועות) דם. וצריך להראותו לרועה חכם, לידע אם עובר היה.

[בבהמה גסה, השליה הוא סימן לולד, ולא טינוף. כן סתמה משנתנו. וישנה דעה שאין השליה סימן ולד בבהמה (ע' בנדה כו ובתוס' להלן כג: ד"ה אלא)].

ג. נסתפקו בגמרא מהו משך הזמן ליצירת הולד בבהמה [ובאשה – ארבעים יום]. ולא נפשט הדבר. וכן כתב הרמב"ם (נכורות ד, יב), שלא עמדו חכמים על מנין הימים שיגמר בו.

ד. משמע בברייתא שאין שייך לצרף גדיה זקנה עם נכדותיה למעשר בהמה (שלכך הוצרך תנא קמא לומר שבנותיה ילדו שלש בנות, ולא אמר שתים שתים ותצטרף היא עצמה עמהן להיות עשר) – שודאי לא נולדו בשנה אחת.

אולם לפי פירוש אחד שברש"י, לדברי ר' שמעון גדיה מתעשרת עם נכדותיה, אם משום שהגדיה מקבלת זכר פחות משלשים יום מן הלידה, אם משום שמשך העיבור קצר מחמשה חדשים מלאים, כך שאפשר לבהמה להעמיד שני דורות בתוך שנה ללידתה. (ואולי גם לת"ק אפשרי הדבר בשנה מעוברת, שמר"ח אלול זה עד לר"ח אלול הבא יש י"ג חדש).

ל. האם מותר להחיל קדושת קרבן על בהמה תוך שמונה ימים להילדה, ומה הדין בדיעבד אם הקדישה אז?

משמע בסוגיא (וברש"י ותוס') שבכל הקדשים אין קדושה חלה על מחוסר זמן (בגופו, כגון פחות משמונה ימים מלידתו. עתוס' זבחים קיד:) כיון שאינו ראוי להקרבה, מלבד בכור הקדוש מיד בצאתו מרחם אמו. וכן מעשר בהמה לרבי שמעון – הריהו כבכור (גזרה שוה 'העברה' 'העברה'), הלכך נכנס לדיר להתעשר תוך ח' ימים ללידתו. וחכמים חולקים.

א. להלכה (רמב"ם בכורות ו,ד), מחוסר זמן אינו נכנס לדיר להתעשר, כסתם מתניתין (להלן נו.).
ב. בתוס' בתמורה (יט סע"ב) ובזבחים (קיד:) מבואר שבדיעבד שאר הקדשים חלה עליהם קדושה במחוסר זמן, דלא כדמשמע ברש"י ותוס' כאן.

ל.א. הלוקח בהמה מישראל, ואינו יודע אם ביכרה אם לאו, והמליטה זכר – מה דינו?

הלוקח בהמה מישראל ואין יודע אם ביכרה (והמוכר אינו נמצא לשאלו); לדברי רב, הזכר הנולד עתה הריהו בכור ודאי, שאם כבר ביכרה ודאי היה משתבה בכך ומודיעו. לדברי שמואל – ספק בכור, שמא אינו מודיעו כי סבור שלשחיטה קנאה. ולרבי יוחנן – ודאי חולין, שאם לא ביכרה, ודאי היה מודיעו להפרישו מן האיסור.

הלכה כר' יוחנן (תוס', בה"ג, רמב"ם בכורות ד,ט). ואילו רבנו יונה (מובא ברא"ש) כתב שהוא ספק [מפני ששמואל מכריע ויש בהכרעתו רוב דעות; שלענין האיסור, הוא ורב מחמירים, ולענין הממון הוא וריו"ח מקלים]. וכן נקט הטור וב"י, וכ"ה ברמ"א (יו"ד שטז,ו). ב'לקוטי הלכות' כתב שרוב הפוסקים פסקו כר' יוחנן ויש מחמירים לפסוק כשמואל. [וכבר נחלקו הראשונים ז"ל במחלוקת רב ושמואל כנגד רבי יוחנן, האם הלכה כריו"ח (כן דעת ר"ח. עתוס' שבת קמה. ר"ה לד: רא"ש שבת פ"ג א, פ"ה, ערובין פ"ו כב; קדושין פ"ג ג; וכ"ג מדברי התוס' בכתובות ד סע"א בשם בה"ג; רשב"א קדושין יג: כס"מ מאכ"א טו,ו) אם לאו (ערי"ף וש"ר שבת שם; רא"ש עירובין פ"ו כ. וע' קרבן נתנאל פ"י דפסחים אות ח (ופ"ק דביצה אות ד); נודע ביהודה תנינא יו"ד ס; שו"ת שאג"א החדשות ו)].

דפים כא – כב

ל.ב. בהמה גסה ששפעה חררת דם – מה דין החררה לענין קדושת בכורה ולענין טומאה? מה דין הולד הבא אחריה?

בהמה גסה שלא ביכרה, ושפעה חררת דם – הרי זה כמו שהפילה ולד מחוי ואין הבא אחריה בכור. כן אמר רבי אליעזר בן יעקב. ומצד הדין אין החררה טעונה קבורה (שמא הוא בכור וזכר ואסור בהנאה) – מפני שהולד בטל ברוב דם וגנינים (וגם משום רוב צדדים שאינו בכור; מחצה נקבות ומיעוט 'נדמה'. עתוס' עפ"י חולין עז). ומאותו הטעם אינה מטמאה לא במגע ולא במשא (כן תני רבי חייה, וכפירוש רבי יוחנן), אבל הצריכה קבורה כדי לפרסמה שנפטרה מן הבכורה והבא אחריה אינו בכור.

א. לפי דעה אחת בגמרא (בנהד כו), חכמים סוברים שאין השיליא סימן ולד, ולדעה זו בהמה שהטילה חררת דם אין לפטור את הבא אחריה מבכורה (עתוס' כג: ד"ה אלא) ואולם הלכה כרבי אליעזר בן יעקב שמשנתו קב ונקי (כדלהלן כג:).
ב. היתה שם צורת נפל – מטמא במגע ובמשא (רמב"ם).